

JÓKAINÉ, AVAGY RÓZA LEÁNYASSZONY

A magyar színháztörténet Laborfalvi Rózát tekinti az első „tisza fajú” tragikának, aki már csak nagy formátumú drámái szerepeket játszik. Laborfalvi Róza a nemzet színésznője, a köztudatban a márciusi forradalom egyik hőse, aki kokárdát tűz ki Jókai mellére, majd feleségül megy a híres íróhoz, amit Jókai anyja és Petőfi körömszaktadig elleneznek, mert örülségnek tartják. Az ifjú pár azonban mit sem törődve korkülönbséggel, szülővel, baráttal, titokban házasságot köt, és boldogan él. Ennyi a legenda. Hogy mi történt a további harminc év alatt Jókai mellett, vagy éppen honnan származott, s hogy lett színésznő a híres Laborfalvi, azt kevesen tudják.

De jött valaki a 20. században, aki színésznő is volt meg író is, de még Erdélyből is származott, arról a vidékről, ahonnan Laborfalvi ősei, valamint megejtette a színésznő különleges egyénisége és nem mindennapi sorsa, amiről regényt írt. Ignác Rózsa Róza leányasszony című korfestő regényéről van szó, ami 1942-ben jelent meg a Dante Kiadónál.

Miért ír regényt Ignác Rózsa Laborfalvi Rózáról? Az író 1937-ben kezdi írói pályafutását, egymás után három regénye jelenik meg (Anyanyelve magyar, Rézpénz, Született Moldovában), mindegyik sikeres, túl van egy színházi bemutaton (Ezer hold pipacs), és már kész volt a Családi mondakör című önéletrajzi jellegű novellafüzér. Egy híres, mindenki által ismert színésznő sorsát megírni újabb nagy kihívást jelent. Ignác Rózsa maga is színésznő volt eredetileg, a témaválasztásnak egyik oka éppen az lehetett, hogy saját színésznő énjét is megmutathassa és kiélje írás közben. Valószínűleg mindig is vágyott a sztár színésznő léte, létformája után, s erre Laborfalvi kitűnő példa volt. Sokat tudott róla, például színiakadémiai tanulmányaiból, személyes visszaemlékezésekből (Fáy Szeréna, Gál Gyula) egyaránt.¹

Vonzó volt nevük azonossága is (Róza–Rózsa), de sokat nyomott a latban az is, hogy Laborfalvi életén keresztül betekintést nyújthat az 1848-as forradalom legfényesebb idejébe, a híres március 15-ei napra, amikor színésznőnk megismerkedik Jókaival, valamint megírhatja az egész magyar színháztörténet kezdeti szakaszát a vándorszínésztől a közsínházig, sőt e korai színészet legkiválóbb alakját is megidézheti, aki nem más, mint Laborfalvi apja, Benke József.

A színésznőből lett író, hogy részben vagy egészben megteremtse múltbéli önmagát vagy vágyott eszményképét, közel két évig gyűjtötte az anyagot újfajta regényéhez.² Kutakodott Erdélyben a laborfalvi Benke család nyomait keresve³, aztán Miskolcon és Diósgyőrött Déryné és a Benke-féle színtársulat után kutatva. De elolvasott mindent, ami a 19. század eleji magyar színjátszásról szólt, Déryné terjedelmes naplóját, Karacs Teréz visszaemlékezéseit az 1830-as és '40-es évek pesti színházi eseményeire, és kézikönyvként használta Mikszáth Kálmán Jókai Mórról írt zseniális életrajzi regényét éppúgy, mint a Jókai és Laborfalvi leszármazottak, rokonok naplóját, memoárjait is.⁴

Sok-sok szállal kötődött Ignác Rózsa Laborfalvihoz. Még színésznő volt, de éppen nem játszott a Nemzetiben kisfia születése miatt, mikor bent járt a Magyarország című lap szerkesztőségében szétnézni és barátkozni, mint afféle „szabadságos primadonna”. Itt kapta az első biztatást színésznő ösével kapcsolatban, ugyanis Miklós Jenő író, s amúgy „titkos drámaíró” a maga sajátos tájsházával azt találta mondani neki, hogy „mágá úgy szával, mint a nagy Láborfalvi”.⁵

Már a színi akadémián bogarat ültetett a fülébe Fáy Szeréna tanárnője is, aki rendszeresen meghívta otthonába egy kis „etetésre”, mert megsajnálta ebédén spóroló tanítványát. A tanárnő egyik keresztlánya volt Laborfalvinak, vasárnaponként a Jókai-házban uzsonnázott, és anekdotákat mesélt keresztanyjáról. Fáy tanárnő mellesleg a Nemzeti Színház örökös tagja volt, fiatal kezdőként Jászai Mari árnyékában kellett játszania, s persze a rutinos nagyasszony minden nagy szerepet elhappolt a fiatalok elől, utálták is sokan, így Fáy művésznő is, aki sokkal jobban játszotta Médeát, mint a nagy Jászai (saját értékítélete szerint), mégis Jászai kapta a szerepet még ötvenéves korában is. Fáy ezért örökös sértődöttségben élt, népszerűség helyett az akadémiai tanítással kellett beérnie, viszont így átörökíthette sérelmeit kedvenc tanítványai számára.⁶

Érdekes adalékot kapott az író Gál Gyula színész tanárától, aki gyermekkorában látta még színpadon

játszani az öreg Jókainét, tanárként eljátszotta, hogy ez milyen volt, és mit ad isten, ebből kapott képet a későbbi író, hogy milyen is lehetett Benke József, Róza apja, egyrészt színészként, másrészt öregemberként.⁷

A regény elkészült, az 1942-es könyvnap nagy sikere lett, a Dante Kiadó nem győzte az újabb utánnyomásokat.

A Róza leányasszony kortörténeti rekonstrukciós regény, nem életrajz. Több is, kevesebb is annál. Kevesebb, mert nem kíséri végig a címszereplő életét a születéstől a halálig, hanem élete csúcspontján, a Jókaival kötött házasságnál fejezi be a történetet. De több is, mert nemcsak főhőséről ír regényt, hanem a magyar színház történet kimagasló alakjáról, Róza apjáról, Benke Józsefről is, valamint a vándorszínészetből a magyar színházi létbe való átmenetről, a színjátszás hőskoráról ad „élő tudósítást”, mintegy rekonstruálja részben az 1800–1850 közti évtizedeket.

A regény úgy kíséri végig Rózának és apjának fontos életrajzi eseményeit, mintha ott zajlanának előttünk, átélhetővé válik az olvasó számára minden jelenet, együtt él, gondolkodik, érez a szereplőkkel. Látjuk Benke Józsefet a nagyenyedi kollégiumból hazatérve, a szülői házban, a bécsi kiruccanás után Kótsi Patkónál, színigazgatóként Miskolcon, aggódó férjként gyermekekre várva, vidéki tanítóként, Kántornéval évődve beszélgetni, Budára költözve Juci (Róza valódi neve) lánya sorsát egyengetni az akkori Várszínház társulatánál, feleségét eltemetni, majd új házasságot kötni, végül hosszú éveken át sértődötten, külső-belső elégedetlenséggel visszavonulva élni, híressé vált Róza lányával szemben.

S ugyanígy kísérhetjük végig Róza életútját. Egyik végletből a másikba esik, Déryné miatt vonzódik a pályához, Kántorné alakja eltántorítja a „játszóné” léttől, beleveti magát a színészetbe Budán, a Várszínházban, végzetes szerelembe esik Lendvay Mártonnal, akitől kislánya születik, ez abban a korban maga a csoda! Nem az, hogy házasságon kívül gyermeket szül, arra volt példa akkor is, hanem az, hogy a gyermekvárás ideje alatt is színpadon volt, majd kislányát maga mellett tartotta, nem adta vidékre dajkaságba, sem intézetbe, csak már akkor, mikor Jókait megismerte. Hogyan váltotta Kántornét, átvéve összes tragika szerepét, hogyan harcolt, majd barátkozott meg azzal a Hivatal Anikóval, akinek a férjét szerette halálosan, s szült tőle gyermeket. S mindehhez ráadásul láthatjuk Róza színésznői mindennapos küzdelmeit, ünnepeit színpadi sikereit, a körötte sündörgő férfiakat, a barátokat és barátnőket, s a késleltetett beteljesedést, amit úgy élünk meg olvasóként, hogy egy nagy színésznő, aki magánéletében szerencsétlen, végre elnyeri méltó jutalmát, a sors megjutalmazza egy olyan férjjel, aki minden eddigi szenvedéséért kárpótolja, mellesleg az illető a korszak legnagyobb prózaírója. Mint a mesében, gondolhatnánk, ha nem így történt volna, de így történt. Ez a boldogságos történet ráadásul nemcsak egy múltbéli híresség története, hanem egy pálya diadalmas története is, kicsit a nemzet hőskorának is egy sajátságosan szép bemutatása.

Számos recenzió látott napvilágot a könyv megjelenése után, és ezek nem egyértelmű ovációval fogadták a regényt. A legkritikusabb hangot Örley István ütötte meg a Magyar Csillagban. Örley kritikája szkeptikus, góromba, túlbonyolított írás, mindenbe beleköt, hogy elmarasztalhasson, végül ad egy homlokcsókot a szerzőnek, hogy ne veszítse el végleg a kedvét az írástól. A kritikus szinte mindent kifogásol a regényben, Laborfalvi Róza alakját egyenesen alkalmatlannak tartja, hogy egy regény főhőse(!) legyen, a regényben felvonuló színészek közül bárki(!) alkalmasabb lett volna, hogy regényt írjanak róla, még Lendvayné Hivatal Anikó is. Elhibázottnak tartja a cezúrát is, mivel a szerző 1848. március 15-ét tartja Róza élete csúcspontjának a kokárdakitűzéssel a középpontban, holott – szerinte – ez az esemény egyben hanyatlásának kezdete is, hisz Jókai elhomályosította felesége sikereit. Laborfalvit ún. „kothurnus színésznő”-nek titulálja, ennek értelmezését csak sejtethetjük, egyszerűen írhatta volna úgyis, hogy ő csak „magas lovon” tudott játszani, csak nagy tragikai szerepeket vállalt. Örley kifogásolja azt is, hogy a regény a művészpáros házasságkötésével, révbe jutásával ér véget, merthogy az író az élettörténetet – úgy mond – „egy szintelen közhely” felé vezeti. Végül elmarasztaló megjegyzéseket tesz Petőfi és Szendrey Júlia ellenségesre sikerült figurái miatt is.⁸

Örley elhíresült bírálata nem csökkentette a regény népszerűségét, legfeljebb azt jelezte, hogy „tudós körökben” vagy a tudományos életrajzi műfajban nem állja meg a helyét. Ignác Rózsára nem tudni milyen hatást tett, biztosan elgondolkozott a súlyos kifogásokon, mert például a háború utáni kiadásokban változtatott Petőfi alakján, szelidebbé tette kicsit karcos figuráját.⁹

Sokkal visszafogottabb Vajda Endre kritikája a Vigiliában. Sok szempontból megdicséri az írói eszközöket, a

szerkesztést, az odaadást, hogy végül visszairányíthassa a szerzőt a társadalmi regényekhez: „... az íróno igazi területe a Született Moldovában tiszta vonalúsága és magasfeszültségü drámai légköre.”¹¹)

Maradéktalan elismerés jellemzi Debreczeny Lilla recenzióját a Protestáns Szemlében. Írásában minden lényeges erényére rámutat a regénynek, dicséri a „mozgalmas korrajzot”, az „élcélödö derüt”, a „székely temperamentumot”, amely megövjva a „kenetteljességtöl”, kiemeli az öreg Benke remekre sikerült eszelös figuráját, a március 15-ének jól sikerült megírását, a mai korhoz közelálló párbeszédeket. Ö az egyedüli, aki megragad valamit a regényben, amitöl megérezhető, hogy miért nagyszerü alkotás: „Nem krónikát, nem tudományos müvet írt, müve a regényalakító képzelet szülotte, de az ihlet, ami létrehozta, nagyjából fedi a valóságot. ... Végigvonul rajta... a magyar tehetségbe, akarateröbe vetett hit, amelynek diadalra jutása Laborfalvi Róza rokonszenvesen megrajzolt alakjában áll előttünk.”¹¹

A szerző maga is nyilatkozik – többször is – az 1942-es könyvnapí siker kapcsán a Film Színház Irodalom címü lapnak. Azon, amit mond legújabb regényéről, érzödik, hogy utólagosan fogalmazta meg, mintegy magyarázatát adja, miért fogott hozzá ilyen nagyszabású, esetleg erejét meghaladó témához: „A regény nem színháztörténeti búvárkodás, hanem hitvallás. ... Az első generációnak mindig fel kell áldoznia magát a másodíkért. Az első halála és látszólagos céltalan pusztulása adja a második életet. Regényemben felvonulnak ... mindazok, akik a magyar színjátszás első fanatikusai voltak.” Aztán mintha még mentegetözne is az ábrázolt színészek, írók és a saját nevében is: „... a hösök is emberek ... Bűneik éppügy vannak, mint erényeik ... francia barátnöm nagyon találóan így jellemzett engem: kis dolgokban destruktív, nagyokban konstruktív. Talán van benne valami, a Róza leányasszony is ilyen...”¹²

A Róza leányasszony lett Ignác Rózsa legtöbb kiadást megért, legolvasottabb, legnépszerűbb regénye. A háború után meglepö dolgok történtek a regénnyel kapcsolatosan. Márkus Emília, a már életében legendássá vált színésznö, aki még 86 éves korában is játszott színpadon, utcán találkozáva az írónövel, arra kérte, hogy írja meg az ö életrajzát is, mert a Laborfalvié oly jól sikerült. A naiv kérdés természetesen nem talált meghallgatásra, hisz itt nem életrajzí sorozatröl volt szó, hanem a magyar színjátszás kezdeteiröl, egy korszakról, egy folyamatröl.¹³

Aztán sokáig csend lett Ignác Rózsa és írásai körül, majd tíz évig nem adták ki müveit. A forradalom után ifjúsági regények, mesék, népmesék kerültek ki a keze közül, mikor enyhültek az idök, elsőként a Róza leányasszony jelent meg új kiadásban. A '60-as években kétszer, 1972-ben már a harmadik kiadása jelent meg. A regény egy újfajta népszerűségi hullámot élt meg, az ifjúság számára nevelö céllal ajánlották könyvtáraknak, iskoláknak, olvasóknak. Az ajánlásra nem várt támadás érkezett Koroknai Zsuzsa részéről az Élet és Irodalomban.

A kritikus frontális támadást intéz a regény ellen, minden lehetséges módon bírálja: mindenek előtt nem tartja irodalmi értéknek, nem való kamaszlányok részére olvasmánynak, pletykálokodó, intimpistás stílussal vádolja, azzal, hogy teljesítménye Harsányi Zsolt népszerűsítö történelmi regényeit imitálja. Legfájóbb kifogása, hogy a regény nemzeti színü mázzal van leöntve, az úri középosztályt célozza meg közönségül, söt az 1848. március 15-ei eseményeket egyenesen paródiának minösíti. A Jókai–Laborfalvi-szerelem szerinte „édeskés idill”, végül úgy summázza lesújtó véleményét, hogy kijelenti: „az alapos átdolgozás hasznára válhatott volna az érdekes részleteket is tartalmazó regénynek.”¹⁴

A Koroknai Zsuzsa-féle megnyilvánulások tömeges elterjedése jelzi, hogy vastagon benne voltunk a Kádár-korszak elnemzetietlenítö, demagög politikájában. Ignác Rózsa gyönyörüségesen szép, hazafias, 1848-at is megidézö regénye ellenjavallt a tizenévesek számára, legalábbis az elit ideológusok szerint. Koroknai Zsuzsa és a többiek is, akinek nem tetszik a regény – akár izlésbeli, akár ideológiai okok miatt –, bizonyára meglepödnek, ha megtudják, Ignác Rózsa müve már a '70-es évektöl tankönyvként volt használatos a Színmüvészeti Föiskolán.¹⁵ Ahogy tankönyv az íróno másik nagyszerü könyve is, a Prospero szigetén, amiben pályatársairöl ad sajátos ízzel átítatott portrékat. Minden kollégájának pályaképét (Ódry Árpád, Sugár Károly, Bajor Gizi, Gál Gyula, Kiss Irén, Fáy Szeréna, Vízvári Mariska, Hettyey Aranka, Hevesi Sándor, Horváth Jenö) egyedi módon ragadja meg, olyan információkat közöl rölük, amit máshonnan nem tudhattunk volna meg.

Sem laborfalvi Benke József, sem leánya, Benke Judit - aki a székely nemesi előnevét felvéve és Déryné keresztnévét kölcsönözve lett Laborfalvi Róza - nem volt Ignác Rózsa kor- és pályatársa, tehát személyes élmény nem játszhatott szerepet életrajzuk megírásában, annál több kutatómunka és írói fantázia. Benke figurájának megalakításánál először a kálnoki unitárius parókián kereste a keresztelési anyakönyvben, amit meg is talált.

Ő volt szüleinek ötödik gyermeke ezen a néven, az előző négy József mind meghalt gyermekkorában, s ahányszor újabb fiúgyermek született, mindig Józsefnek keresztelték.¹⁶ De csak az ötödik József maradt meg, aki az író keze alatt keményfejű székelyé lett, olyanná, mint Ignác Rózsa székely rokonai, csavaros eszű, eltökélt, kitartó. A színjátszás elmélete és gyakorlata nemhogy a hivatása, egyenesen a szenvedélye volt, amikor már úgy érezte, hogy 182 színpadi szerep eljátszásával megtette a magáét, eleget írt, fordított a színháznak, akkor lányát felhozta Pestre, hogy belőle „játszónét” csináljon. Odaadta volna egy német hírességnek is, de Juci már 12 évesen is ellent tudott mondani apjának, s megvolt a maga akarata, s ez az akarat Déryné hatására alakult ki benne. Juci számára a hozzájuk sokszor ellátogató híres „Schönbach” Róza volt a minta, akinek nevét épp az ő apja változtatta a jó hangzású tükörfordítással Széppatakira. Mindenesetre a Karacséknál megszálló Benke lány a német színésznőnél tanulás hírére „...jóízű kacagás közt megfogadta, hogy csak magyar marad örökre. És fogadását fényesen be is váltá.”¹⁷

Az a jelenet a regényben, amikor Juci Pesten Kántornéhoz beköltözve közelről látja a nagy tragika szereptanulását, színpadi öltözését, szereplését, kalandos magánéletének tanúja lesz, s megszökik tőle, mind csak írói fantázia szüleménye, ahogy a Laborfalvi köré egyre növekvő baráti kör felvonultatása is az, mégis milyen élethűnek hat. A szerző saját bevallása szerint a sztárolás jeleneit, a slepp jelenségét saját korának sztár színészeinek szokásaiból, udvartartásuk visszavetítéséből alkotta meg.

Érdemes kitérni a regény emberi viszonylataira: apa–leány kapcsolat a legkiterjedtebb. Míg a híres színésznővé érő, mindent önerőből elérő Róza egyre értőbbé és elnézőbbé válik apja iránt, a '40-es években anyagilag is segíti, féltéstvérét magához veszi stb., addig az apa mind kevésbé érti leányát, sem szerelmi életét, sem életmódját, színpadi játéktípusát nem akarja tudomásul venni, eltávolodik tőle, s megbocsátani, elfogadni is csak akkor képes, amikor megtapasztalja lánya önzetlenségét, apja iránti önfelédtszeretét.

A nő–férfi viszonyt tekintve Laborfalvi Rózának három kapcsolatával ismerkedhetünk meg. Kezdő színésznőként beleszerelmesedik a szívtipró és már házas Lendvay Mártonba, aki már sok leányt és asszonyt elcsábított, s Rózától született törvénytelen gyermeke is harmadik e sorban. Lendvay úgy viselkedik ebben a kapcsolatban, ahogy a magabiztos, felelőtlen hódítók viselkedni szoktak: a kényelmes részt elfogadják, a kellemetlenséget elhárítják maguktól. Róza viseli a leányanyaság minden következményét, még évekig szerelmes gyermeke apjába, de előbb–utóbb feladja a reményt is, közönyössé válik iránta.

Kemnitzky és Semsey urak anyagilag javítanak Róza sorsán, ám Róza hidegen és méltósággal teljesíti a szeretői szerep kötelességét. Az érzelmi–anyagi kiszolgáltatottság megviseli, de nem teszi tönkre, egy pillanatig se gondoljuk azt, hogy elzúllott, tartása átsegíti e nehéz éveken. Persze tűnhet ez utólagos belemagyarázásnak, utólagos elégtételnek, hisz amikor Ignác Rózsa mindezt felvázolja, az utókor szemléletével néz egy már régen lezárt életművet, egy ismert karriert, egy nemzeti ikon olyan korszakáról vélekedik, amelyről alig tudunk valami bizonyosat, csak találgatunk, mert csak morzsányi információk van.

Mindezek után hogyan futtatná csúcsra a szerző a történetet, amikor végre elérkezik az igazi. A regény régi és új bírálói önfelédten kötnek bele e romantikus kapcsolatba, amely nemcsak egy szerelmi történet egy csalódott, leányanyaságot vállalt színésznő és egy ígéretes fiatal író között, hanem összekapcsolódik a magyar nemzet legfényesebb napjával, 1848. március 15-ével. A romantikát még fokozza, hogy Jókai anyja és a Petőfi házaspár mindent elkövet, hogy megakadályozza a szerelmespár révbe jutását. Róza, aki nyolc évvel idősebb Jókainál, színésznő, ami abban az időben erkölcsjelent és komolytalant jelentett egyben, és még leányanya is, nem merete elhinni, hogy egy nemesi származású, tehetséges író az övé lehet egy életre. Így az eszével szerette Jókait elsősorban, másrészt szerelmes is volt belé.

Az anya–gyermek kapcsolat egészen modern viszonyokat tükröz. Róza maga neveli kislányát, s csak akkor adja intézetbe, amikor Jókait megismeri. A gyermeknevelés kudarca ennek a regénynek nem lesz témája, de tudjuk, hogy Kisróza is leányként szül majd egy kislányt, akit a Jókai házaspár saját gyermekeként nevel fel, s ad férjhez a festőhöz, Feszty Árpádhoz.

Különösen érdekes Róza kapcsolata kollégáival, pályatársaival, barátaival. Egyszerre tud uralkodni és végtelesen szerénynek lenni, kedves, diplomatikus, ha kell, segítőkész, de ugyanakkor segítségre szorul. Sír és nevet, örül és szenved, szeret, és őt is szeretik. Laborfalvi Róza önerejéből lett a nemzet első számú nagy tragikája,

akinek Vörösmarty Mihály ír verset, aki a maga korában a legszebben szaval, Széchenyi lelkesedik érte, hangja, termete, arca magával ragadja. Az őt megteremtő író, Ignác Rózsa az egész Laborfalvi-jelenséget magán keresztül szűrte meg, önmagából teremtette meg a figurát, a saját problémáit adta Laborfalvinak és válaszolta meg őket a regényben. Így lett hiteles mindaz, amit írt.

Milyen életrajz az – veti fel az Orley-kritika –, ami a főhős beérkezésekor, sikerei csúcspontján abbamarad, véget ér?¹⁸ Laborfalvi a regény befejezésekor még csak 33 éves, majdnem 37 évet él még sok örömben és kevesebb bánatban, amiből itt semmi sem jelenik meg. De hát tudjuk, hogy a regény nem életrajz, hanem korrajz, nem egy személy élete, hanem az önálló magyar színjátszás létrejöttének regényes története.

Mindaz, ami 1850 után történik a Jókai házaspárral, Mikszáth Kálmán regényében olvasható, amely egyik forrásanyaga volt a Róza leányasszonynak, sokak szerint Ignác Rózsa túl sokat is merített Mikszáth művéből. A vád ismét alaptalan, hiszen ezt a remek munkát semmiképpen se tudta volna megkerülni. Innét származtatta a megismerkedésükre vonatkozó adatokat, valamint a híres március 15-i színházi estének a történetét is. Hogyan hangzanak ezek a részletek Mikszáth regényében?

„Hogy miként, hol és mikor keletkezett ez a viszony, nincsenek rá adatok. ... Jókai már Szigligetiéknel kell hogy találkozott legyen vele. ... Sokszor járt Fánikához és azt is tudjuk, hogy Jókai napjainak egy részét a Szigligetiék társaságában töltötte játszadozva a gyerekekkel. Lehetetlen ..., hogy ne jöttek volna össze. Sőt, Róza talán éppen azért járt oda olyan sűrűn. ... Egy csöppet se lehet csodálni, hogy Laborfalvi Róza szemet vetett rá. Okos lány volt, magyogó szépsége teljes pompájában, de már azon a mesgynén, mikor a hervadás közeleg, a 31. esztendőben járt, mikor már tanácsos valami révbe jutni. Lehet, hogy a szíve is lobot vetett, mert olyan deli volt Jókai és amellől elökelő modorú, nemes szerénységgel párosult vonzó szépségű, hogy egy sokat próbált lány előtt is kívánatosnak tűnhetett fel ... ő volt a legalkalmasabb médium arra, hogy az első szép nő, aki komolyan akarja, teljesen rabjává tegye ... csodálatos vakasága volt talán a legnagyobb ajándék, mellyel az istenek felruházták. Ebből az ajándékból Róza is ki akarta venni a maga hasznát, s ezt helyében mindenki így cselekedte volna.”¹⁹

A férjfogás mesterségét ennél finomabban nem is lehetett volna tálalni. Mert ha az a kérdés, hogy Róza szerelmes volt-e Jókaiába vagy csak el akarta vetetni magát egy jóra való férfival, akkor megkaphatjuk az Ignác Rózsa-fele megoldást: hát persze, hogy szerette, hisz Jókait mindenki szerette volna, de fontosabb az, hogy „Jókai szerelme izzó szenvedéllyel fajult”²⁰ iránta. Ezt az iránta megnyilvánuló rajongást kellett megragadni, irányítani, ütni a vasat, hogy ki ne hüljön idő előtt. És Laborfalvi ezt nagyon jól csinálta. Sikerült neki, ez volt élete legnagyobb alkotása, s megérdemelte a szeretett férfit, aki akkor sem hagyta őt el, amikor már rájött, hogy nem is csinált olyan jó vásárt. Laborfalvi ugyanis öregedvén egyre zsörtölődőbb, vénasszonyos jelenséggé vált, állandó izgalomban élt leánya, s annak törvénytelen leánya pátyolgatásában. S az anyagi türelmű Jókai mindezt végigzigzulta, szenvedte vele zokszó nélkül.

De addig is mi minden történt közöttük! 1848 nyarán dúlt a szerelem, elhatározták, hogy férj és feleség lesznek, de Rózának a dolog sürgőssé vált, mert Móric nem tudta, hogy neki van egy gyermeke, félt, hogy ez hamarosan kiderül. Róza azért is nyugtalanzkodott, mert Móric nem értesítette rokonait, barátait, hogy hamarosan meg nősül. Ekkor rendezte meg Róza az eljegyzést a Svábhegyen, ahová minden barátjukat meghívták. Bejelentette az ifjú pár, hogy egybekelnek, mikor is Petőfi felugrott, s kérésével hadonászva elrohant. Éz valóban felgyorsította az eseményeket, Petőfi másnap nekitámadt Jókainak: „nem engedem, hogy vesztedbe rohanj”, majd üzenetet küldött Jókai anyjának Komáromba, hogy azonnal jöjjön Pestre. Petőfi Jókai anyját elvitette abba a lánynevelő intézetbe, ahol Kisrózát neveltette Laborfalvi. Ez egyrészt övön aluli ütés volt, de legalább cselekvésre készítette a sarokba szorított Jókait. Megígérte anyjának, hogy szakít Rózával, aztán másnap eltűnt, hogy Piliscsabán, mindössze két tanú jelenlétében egybekeljen a legnagyobb magyar tragikával.²¹

Figyelemre méltó az a körülmény, hogy míg Petőfi többé nem békült ki barátjával, 1849-es eltűnése után alkalma se lehetett erre, addig Jókai anyja kibékült a fiatalokkal, amikor látta, hogy menyé mennyire rajong az ő fiáért, bújtatja Tardonán. De ennél is jelentősebb tett, hogy szerzett egy Klapka által a komáromi várban kiadott kitöltetlen úrlapot – szabad elvonulást kapott mindenki –, ezt kitöltötték Jókai személyleírására, de hamis névre, így tudott a fiatal író visszatérni Pestre.²²

A Róza leányasszony az 1850-es években fejeződik be egy dicsőséges miskolci jelenéssel, ahol is Laborfalvi Volumniát játszotta Szigligeti drámájában, és az egész város őt tinnepelte, és az ő szeretett Móricát.

Ami Ignác Rózsa könyvéből kimaradt, az a révbe jutott színésznő további sorsa. Laborfalvi Rózának férjhez menetele után megnőtt az ázsiója, sokáig maradt még a Nemzeti első számú tragikája, népszerűsége emelkedett, s ehhez még tekintélyt, méltóságot is szerzett nevezetes házasságával. 1869-ben nyugdíjba ment, s azután csak jutalomjátékokon, jótékonyági előadásokon szerepelt. 1883-ban ünnepelték ötvenéves színészi jubileumát, amely a legenda szerint így zajlott: „A délceg matróna fonséges szavalata még egyszer utoljára megcsendül a Nemzeti Színház deszkáin egy zúzmarás decemberi estén, még egyszer felhangzanak a tapsok, hull a virágerdő, s ezzel végképp eltűnik a szemek elől. „Még ... december 8-án egy ebéd a Szikszai emeleti termeiben, melyre megérkeznek a koszorúk és üdvözletek az ország minden városaiból, az utolsó hódolat az öreg Gertrudisnak ... megérkezik az aranykereszt is Bécsből, a királytól.”²³

Aztán 1886 őszén súlyos dolgok történtek. Jókaiék Kisrőza házasságon kívül született leányát nevelték saját gyermekükként, s a titok kipattant, el kellett mindent mesélni az unokának, aki végül belenyugodott az igazságba. A nagymama (Laborfalvi) viszont átesvén e nagy titok leleplezésén s megnyugtató befejezésén, tudgyulladást kapott s ágyának esett. A helyzet szokványosnak tűnt, egy tudgyulladásból már akkor is fel lehetett gyógyulni, de ez a 69 éves matrónának nem sikerült. November 20-án hajnali 4-kor meghalt.

A történet végére értünk, de egy teljes tanulmányt megérne például annak feltárása, hogy a regény szerzője hogyan viszonyult saját regényéhez. Ignác Rózsa, aki szerelmese volt a színháznak, aki nosztalgiából, saját maga igazolásául, szeretetből, elismerésből, kíváncsiságból és sok minden más okból megírta sikerregényét, egyre inkább visszavonult, amikor regénye került szóba. Halála előtt nem sokkal úgy nyilatkozik művéről, mintha menthetőnek kellene azéért, hogy regénye népszerű, sokan olvassák, híres színésznő a főhőse, és egyáltalán, hogy merészelt megírni. Azzal indokolja regénye létjogosultságát, hogy ő csak a magyar színjátszás eredetiségét, hazai gyökereit akarta igazolni: „Legközépszerűbb írásomnak a Róza leányasszonyt tartom. Mondjam-e, hogy jellemzően az egyik legolvasottabb, legnépszerűbb? Pedig én ebben nemcsak egy érdekes színésznő életét akartam bemutatni, hanem a magyar színjátszás nem idegen, nem más népektől majmolt, nagyon is hazai ihletésű keletkezését szerettem volna ábrázolni, bizonyítani.”²⁴

Mintha bocsánatot kérne tőlünk, olvasóktól. Mi pedig megbocsátunk. Olvastuk és olvassuk Rózát és Rózsát, vagy ahogy egyik tanulmány szellemesen összevonta a kétszemélyt Róz(s)ává.²⁵

Végezetül idéznék néhány sort a regény 1966-os új kiadásához írt ún. II. jegyzetből, ami a szerző utószava volt tulajdonképpen: „Róza leányasszonynak – a könyvnek – különös sors jutott. Húsz esztendőn át nem lehetett könyvkereskedésben kapni, néhány éven át közkönyvtárakban sem, viszont mások, nem én, szintén írással foglalkozó emberek – hét ízben – írták meg, megkérdezésem nélkül, s szinte szóról szóra, egy-egy részletét. Sajnálatosan még olyan részleteket is használtak színészettörténeti adatul – amit, mint regényt, magam költöttem.”²⁶

A sors – mondhatnánk – elégtételül szolgálhat mindannyiunk számára. Így lesz a meséből valóság, a szépből igaz.

JEGYZETEK

¹ Ignác Rózsa: *Prospero szigetén*. Bp. 1960. Magvető, Malvolio tanár úr... c. fejezet

² *Róza leányasszony*. Bp. Dante, 1942. A szerző regényéhez írt jegyzete.

³ *Családi mondanakör*. Bp. Dante, 1942. 5–9. p.

⁴ *Róza leányasszony*. Bp. Dante, 1942. A szerző regényéhez írt jegyzete.

⁵ *Ikerpályáimon c. önéletrajzi regényében elmesélt történet.*

⁶ *Prospero szigetén*. Malvolio tanár úr és a többiek fejezetben Fáy Szerénáról.

⁷ L. 6. jegyzet. Gál Gyuláról.

⁸ Örley István recenziója, *Magyar Csillag*, 1942. 2. 113–114. p.

⁹ *Róza leányasszony*. Bp. Móra, 1966, 1972. II. jegyzet 557–558. p.

¹⁰ Vajda Endre recenziója, *Vigília*, 1942. 2. 320–321. p.

¹¹ Debreczeny Lilla recenziója. *Protestáns Szemle*, 1942. 319–320. p.

¹² Ignác Rózsa legújabb regényéről és az erdélyi irodalomról. *Film Színház Irodalom* 1942. 22.

- ¹³ Prospero szigetén. A Bajor Gizi c. fejezetben.
- ¹⁴ Koroknai Zsuzsa: Leányregények. ÉS, 1967. 17.
- ¹⁵ Possonyi László: Ignác Rózsa. Erdélyi volt az anyanyelve. Vigília, 1980. 1. 65.
- ¹⁶ Családi mondakör. Bp. Dante, 1942. 5–9. p.
- ¹⁷ Karacs Teréz: A régi magyar színészetről. Arad, Széchenyi Irod. Int. 1888. 59. p.
- ¹⁸ Örley István recenziójában. 113–114.
- ¹⁹ Mikszáth Kálmán: Jókai Mór élete és kora. Bp. Művelt Nép, 1954. I. k. 130. p.
- ²⁰ L. a 19. jegyzet. 131. p.
- ²¹ L. a 19. jegyzet. 131–142. p.
- ²² L. a 19. jegyzet.
- ²³ L. a 19. jegyzet. II. k. 130. p.
- ²⁴ Hegyi Béla: A magunk vallomásai. Portrék és beszélgetések. Bp. 1979. 331. p.
- ²⁵ Fábri Anna: Róz(s)a leányasszony. Kéziratos tanulmány. 10 p.
- ²⁶ Róza leányasszony. Bp. Móra, 1966, 1972. II. jegyzet. 557. p.

JÓKAI MÓR A KISGRAFIKÁKON

Összeállításunkban – egy kivételével – csak a valamilyen sokszorosító eljárással (fametszet, rézkarc stb.) alkotásokat mutatjuk be. Összefügg ez azzal, hogy a kisgrafika (elsősorban az ex libris, alkalmi grafika, egyéb kisméretű grafika) gyűjtői a művész által készített dúcra nyomtatott (s többnyire aláírt) eredeti grafikákat gyűjtenek.

Jókai Mórról Fery Antal (1908-1994) több fametszetű könyvjegyet is készített. A 20. századi hazai ex libris művészet itthon és külföldön bizonyára legismertebb személyisége (miután kitanulta a bádgos szakmát) a Szerencsi Cukorgyár ösztöndíjával végezte el 1935-ben az Iparművészeti Főiskolát. Ezt követően kiállításokat rendezett, üzleti grafikákat, plakátokat tervezett. (Ő tervezte az 1938. évi könyvnapok – ágaskodó pegazust ábrázoló – plakátját, amely Orosz István némi átdolgozásával a 2007. évi ünnepi könyvhetet népszerűsítette.) Első ex librisét 1939-ben metszette fába, élete végéig több mint 2000 kisgrafikát készített.¹ Több díjat nyert hazai és külföldi - elsősorban az ex libris egyesületek nemzetközi szervezete által - rendezett pályázatokon. Munkásságát rangos európai folyóiratok, évkönyvek méltatták, több róla szóló kiadvány (közülük kettő Olaszországban) valamint grafikai mappája jelent meg. Változatos tematikájú könyvjegyei a gyűjtők cserekapcsolatai révén világszerte őrzik a magyar grafikusművészet jó hírét napjainkban is.

Művészetét a realista, a hagyományokhoz kötődő, ám azokat megújító stílus, a kis felületen megvalósított biztos kompozíciós megoldások jellemzik „Keresem az időtálló stílust” írta egyik katalógusában. Nem esztétikai minősítés, de talán mégis találóan jelzi munkásságát, amikor másutt arról nyilatkozott, hogy „ropogós” fametszetek alkotására törekszik. Sokoldalú adottságai, kiváló metszőtechnikája révén szívesen vállalkozott portrékat ábrázoló kisgrafikák készítésére. Írókat, zenészeket, tudósokat, művészeket (Egry Józsefről két emléklap is készített) ábrázoló kisgrafikáinak a száma meghaladja a 200-at. Nyolcvanadik születésnapjára a Kisgrafika Barátok Köre adta ki 300 számozott példányban „20 arckép. Fába metszette Fery Antal” című mappáját. Portré metszeteit a teljesség igényével az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen mutatták be 1975-ben.² A dr. Gombos László részére metszett ex libris (1975, op.1034.82x34mm) az „in honorem” lapok közé tartozik, amikor a gyűjtő kedvelt írója vagy más személyek emlékére – ezúttal Jókai születésének 150. évfordulójára - készített kisgrafikát.

Fery Antal több mint 100 hazai és külföldi közgyűjtemény ex librisét metszette fába, közülük tartozik a pápai városi könyvtár könyvjegye és a komáromi könyvtár alapításának jubileumára emlékeztető grafika. Arra, hogy milyen jól használható fel a könyvtár népszerűsítésére a kisgrafika, például szolgál, az intézmény „ifjú olvasóinak” feliratú emléklap, amely szintén a könyvtár névadóját ábrázolja. A művész kisszámú rajzolt könyvjegyei közé tartozik a dr. Petrikovits László szerencsi orvos kétszínymatú könyvjegye (é.n., op.53. 70x65mm.), amely megrendelő kedvenc íróit ábrázoló kisebb sorozat egyike. Kicsit sajnálni tudjuk, hogy a mester az író ábrázoló számos fénykép közül csak egyet használt fel grafikáinak elkészítésékor, ám ezeken is jó megfigyelhetőek az apró, nüanszbeli változtatások. A szöveges részek elrendezése (nem véletlen, hogy a Konecsni Györggyel készített több idegenforgalmi plakáton a feliratokat ő tervezte), az íróhoz kapcsolódó attribútumok (babérág, toll, könyv) változatos és választékos ábrázolása jól tükrözi kisgrafikáinak egyik fontos sajátosságát.

Nagy Márton (Révkomárom, 1902 – Komárom, 1990) linómetszete a komáromi könyvtár logójaként az intézmény honlapján is látható. Nagy Márton a művészettörténet festőművészként tartja számon. Kezdeményező szerepe volt a két világháború között Csehszlovákiában működő Jókai Egyesület Szépművészeti Osztályának létrehozásában. 1945-ben kitelepítették, 1955-től, nyugdíjba vonulásáig, Komáromban rajztanárkodott. Festményeit – nem szólva a csoportos tárlatokról – több egyéni kiállításon (többek között 1974-ben az immár komáromi Dunamenti Múzeumban) mutatták be. Emlékkiállításának (Klapka György Múzeum, 2001) méltatója külön említést tesz „karakteres portréiról”³ Ezt mondhatjuk el Jókait ábrázoló (é.n. 160x120mm.) linómetszeteről is. Elsősorban nem a vonalas metszőtechnikát alkalmazza, hanem a fekete-fehér foltok hangsúlyozásával teremti meg sajátosan egyéni - az idős író sorsának drámai hangulatát is sugalló - portréját.

Ezt a hangulatot oldja poétikussá Menyhárt József (1901-1976) festő- és grafikusművész fametszetű emléklapja

(1975, op.121. 12x60mm.)⁴ Debrecen művészeti életének jeles alakjának több mappáját is kiadták, első önálló grafikai kiállítását 1938-ban Amszterdamban szervezték meg.

A hazai grafikusművészet sajátos alakja Perei Zoltán (1913-1992). 1950-ben végezte el a Képzőművészeti Főiskolát, ám képtelen volt megfelelni a korabeli művészetpolitikai elvárásoknak, ezért négy évig egy „kollektívában” játékokat készített, majd a Rézkarcnyomdában dolgozott, 1956-ban Angliába emigrált. Itt voltak első kiállításai, fametszetű illusztrációival jelent meg Mikszáth Szent Péter esernyője című regényének angol nyelvű, bibliofil kiadása. 1961-ben hazatért, s négy évig kellett várnia, hogy önálló kiállításon mutathassa be metszeteit. Díjat nyert a luganói, beszercebányai nemzetközi pályázatokon és a Balatoni Kisgrafikai Biennálén. Több mint 2000 fametszetét a hatvani Ady Endre városi könyvtárnak adományozta, ahol kisebb állandó kiállítást rendeztek alkotásaiból.

Perei a fametszet legősibb eljárását, a lapdúc metszetet alkalmazta. A lapdúc kemény, szögletes, darabos, primitíven ható nyomatot ad, amely kerüli a térhatást, a fény és árnyék ábrázolását. Mivel kifejező eszközei korlátozottak, grafikáin mindent leegyszerűsít, kevéssel tud sokat mondani. Nagyobb méretű szabad grafikák mellett nagyszámú kisgrafikát is készített.⁵ Egy-egy témába belefeledkezve – mintegy próbára téve saját kifejezési lehetőségeit – több, köztük portrémetszeteket is tartalmazó, sorozatokat is készített. (Képes esztétikai kislexikon 1988; Aradi vértanúk, 1981, Zeneszerzők, é.n. – Fejek című mappáját e sorok írója nyomtatta ki 50 számozott példányban 1991 decemberében, karácsonyi ajándékkul az akkor már beteg művésznek és tisztelőinek.) E sorozatok közé tartozik a magyar írókat ábrázoló mappája⁶ ahol Jókait ábrázoló portréja (é.n. 210x81mm.) is megjelent, amelyen jól láthatjuk, hogy alkotói fantáziájának, érzékenységének csak kiinduló pontot jelentettek az író korabeli ábrázolásai. B. Supka Magdolna (1914-2005), aki a hivatásos művészettörténészek közül egyedülként több publikációban is méltatta munkásságát, így ír a kiadvány előszavában: „...írásaik jelleme-szelleme szólal meg e fametszeteken, ha alakjuk megjelenítése kicsit szokatlan is illusztrálásunk történetében. Nem azzal a fennkölt hűvösséggel közelítenek az ábrázoltakhoz és hozzánk, aminőhöz az „Írók Arcképcsarnokának” múltbéli szelleme szoktatott hozzá, de nem is az egykori középiskolai olvasmányok szerzőit kell tisztelnünk bennük... Inkább ismerőseink ők, s nem annyira a régi fényképekhez való külső hasonlatosság miatt, hanem inkább arckifejezésük meghökkenítő belső jellemezettségétől, attól az emberi közvetlenségtől, ahogyan a művész vésője megközelítövé teszi őket”. Majd így fejezi be: „A gondolat réti virágai e lapok, melyek a kegyelet komor sírkertjéből kivágytak a mezőkre, ahol Perei Zoltán olvasói áhítatára és rajzolói képzeletére bízva, bensőséges, atyafiásos társalkodásba bocsátkoznak velünk, a megilletődött utókorral.” Mindezeket elmondhatjuk Perei Jókait ábrázoló portréjáról.

Marcali Kiss József festői munkássága mellett számos linómetszetű kisgrafikát, ex librist is készített. Említésre méltó, hogy a Balatoni Múzeum munkatársaként 1971-ben ő szervezte meg az első Keszthelyi Kisgrafikai Biennálét, amelyet később Balatoni Kisgrafikai Biennálé elnevezéssel – sajnálatos megszűnéséig – Tihanyban mutattak be. Metszetét egyik mappájában tekinthetjük meg.⁷ Grafikájának sajátossága, hogy ő is kerüli a vonalas megoldásokat és a fekete fehér foltok megjelenítésével alakítja ki egyéni stílusát.

Kevésbé ismert Beron Gyula (1885-1971) rézkarca. Beron gazdag - elsősorban rajzokat, rézkarcokat tartalmazó - grafikai életművet hagyott maga után.⁸ A Képzőművészeti Társulat kiállításain 1911-től éveken át különböző arcképeit mutatták be, a Nemzeti Szalonban 1913-ban rendezett kiállításon Arckép című szénrajzával díjat is nyert. Ezt további díjak, csoportos és egyéni kiállítások követték. Artisztikus hatású, erőteljes portréja Jókai grafikai ikonográfiájának különlegesen megbecsülésre méltó darabja.

Végezetül az íróval kapcsolatos három kisgrafikát mutatunk be. Drahos István (1885-1968) több mint 700 fametszetű kisgrafikát készített⁹. Lapjainak népszerűsége megközelíti Fery Antalét. A tisztán vonalas metszőtechnika mellett kötelezte el magát, árnyékábrázolással alig-alig élt, alakos kompozícióin jól érvényesül a test-szerűség, s noha kompozícióit síkban képzelte el, mégis tudott távlati hatást is kelteni. Ez jellemző Az aranyember főhőseit megjelenítő, a témához kapcsolódóan érzelmes, ám korántsem érzélgős ex librisére (1961, op.412. 90x75mm.).

A filozófiai doktorátussal rendelkező „szellemi szükségmunkásként” a debreceni levéltárban dolgozó, ám családja megélhetéséért folytatásos bünyügyi regényeket is író, egyébként is elismert (húsz fametszetét közölve végül 1971-ben adták ki válogatott verseit) Szoboszlai Mata Jánost (1909-1944) elsősorban fametszőként, illusztrátorként tarja számon az utókor. Húsz fametszetű könyvjegye a magyar Parnasszusról¹⁰ című mappája a maga

módján egyedülálló a kisgrafika történetében. Elgondolása az volt, hogy ezek a könyvjegyek, emléklapok azokba a könyvekbe kerüljenek, amelyek szerzőiről kapták az elnevezésüket, felidézve azok hangulati, és gondolati világát. Némelyik egy-egy klasszikusunk egész életművére utal. Ilyen a Jókait idéző, gazdag szimbolikájú metszete (75x90mm), amelyen az író tüzet fűvő Pegazuson a betlehemi csillagok felé száguld egy mesebeli sárkány övezete (fenyegette?) kéttornyú, középkori templom, városka (amely feltehetően az író regényeinek színhelyeire vonatkozhat) felett. Dr. Mitrovics Gyula – többek között így méltatja a fametszöt a kiadvány bevezetőjében: „...hol a feketéből emeli a ki karakterizáló és alakteremtő vonallakat, hol megfordítva. E különbségtételben rejlik az ő dinamikája. Amaz a fortissimo, emez a piano – legtöbbször szentimentalizmussal, avagy humorral vegyülve!” A bemutatott kisgrafika az előbbieik közé tartozik.

A kortárs grafikusművészet egyik jól ismert alakja König Róbert (DLA), a Képzőművészeti Egyetem grafikai tanszékének a docense. Munkásságát aligha kell bemutatni a folyóirat olvasóinak. Számos hazai és külföldi kiállítása volt - többek között - elnyerte a Baden-Württemberg Tartomány kulturális és művészeti nagydíját. Jelentős illusztratori tevékenysége is. Tóth Éva Emlékvers című, linómetszeteivel illusztrált kötete a Frankfurti Könyvvásáron a Legszebb könyv címet nyerte el. Több kis- és képgrafikai mappája látott napvilágot. Közülük megemlíthjük a Balatonhoz közvetlenül kötődő linómetszet sorozatát, amely Nagy Gáspárt a képkehez kapcsolódó versciklus megírására ihlette, így a mappa a versekkel együtt (melyeket Kárpáti Pál fordított németre) jelent meg.¹¹ Kevésbé ismert azonban König Róbert kisgrafikai munkássága. Mint a Kisgrafika Barátok Köre Grafika-gyűjtő és Művelődési Egyesület elnöke évtizedeken át sokat tett - ex librisek, alkalmi grafikák készítésével is - a hazai ex libris művészet megújításáért, népszerűsítéséért.

A bemutatott kisgrafikájának érdekes története van. Pesti László és Tarjányi Ferenc (monogramjukat ott láthatjuk a metszeten), fővárosi kertészeti szakemberek felismerték, hogy a képes levelezőlapok helyett az eredeti kisgrafikák sokkal alkalmasabbak és méltóbbak a különböző védett parkok, kertek propagandájára. Fery Antaltól, König Róberttől egy egész sorozatot rendeltek, amelyek ezeknek a kerteknek egy-egy jellegzetes növényét örökítik meg. (Az Európában is egyedülálló sorozatot először 1992-ben, a Mezőgazdasági Múzeum Soroksári Gyűjteményében mutatták be.) Köztudomású, hogy Jókai több mint három hektáros telket vásárolt a Svábhegyen, s a hegyről lezúduló szél megfékezésére hársakból, juharokból és gesztenyefákból fasort ültetett. König Róbert zöld színű linómetszete (1989, 110x75mm) a Jókai által is különösen kedvelt kislevelű hársfa jellegzetesen szív alakú leveleit és virágját ábrázolja. Az országosan védett kert egyébként látogatható, s bár a Jókai villa a világháborúban úgy megrongálódott, hogy le kellett bontani, a helyén lévő épületben kialakítottak egy Jókai emlékszobát. Az író emléket őrzi a fák alatt ma is látható oroszlános kőasztala, körülötte a köpadokkal, amelyek az írófejedelem gyakran üldögélt híres látogatóival, valamint Róna József 1903-ban készült Anakreon című szobra is, amelynek arcmását Jókairól mintázta.

JEGYZETEK:

- ¹ Fery Antal élete munkássága, alkotásainak jegyzéke. (Szerk. Fery Veronika, bev. dr. Soós Imre.) Miskolc, 2005. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, 173 p.
- ² Arató Antal: Fery Antal portrémetszetei. In.: Kisgrafika, 1992. 3.7.p.
- ³ Wehner Tibor: Komárom vonzásában. Nagy Márton festőművész emlékkiállítása. In.: Új Forrás, 2003. 3.
- ⁴ Menyhárt József 1901-1976 ex libris és alkalmi grafikái. (Összeáll. és bev. Lenkey István.) Hajdúhadház, 1986. Földi János Nagyközségi Könyvtár, 31 p., 5 lev.
- ⁵ Arató Antal: Perei Zoltán kisgrafikai sorozatai. In.: Kisgrafika, 1978.1.20.p.
- ⁶ Perei Zoltán: Magyar írók. 37 fametszet. (Bev. Supka Magdolna.) Jászberény, 1979. Jászberényi Járási-Városi Könyvtár, 39 lev.
- ⁷ M. Kiss József: Balassitól Nagy Lászlóig. Arcképek a magyar irodalom nagyjairól. (Összeáll. Makkai Mária, bev. Tüskés Tibor.) Bp., 1983. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Hazafiás Népfront Országos Tanácsa. 4 p., 38 lev.
- ⁸ Ecsery Elemér: Beron Gyula. In.: Művészet, 1968.11.sz. 39-40.p., In memoriam Beron Gyula. In.: Művészet, 1971.11.17.p.
- ⁹ Galambos Ferenc: Drahos István exlibrisművész(!) (1891-1968). Szentes, é.n., 36 p.
- ¹⁰ Szoboszlai Mata János: Húsz fametszetű könyvjegy a magyar Parnasszusról. (Bev. dr. Mitrovits Gyula, dr.berei Soó Rezső.) Debrecen, 1935. Debreceni Officina, 8p., 20 lev. – Hasonmás kiadása: (Bev. Kiss Tamás.) Bp., 1982. Petőfi Irodalmi Múzeum.
- ¹¹ Nagy Gáspár - König Róbert: Hullámzó vizeken keresztül. (Bev. Szokolcsay Lajos, ford. Kárpáti Pál.) Készült Szentendrén Vincze László Papírmerítő Műhelyében valamint König Róbert budapesti műtermében, 2000 májusában. 23 lev., 45x35 cm. Ld. még: Lelkes Mária: Tihanyból induló időút. Nagy Gáspár emlékére. In.: Vár, 2008, 1.sz.95-98.p.

